

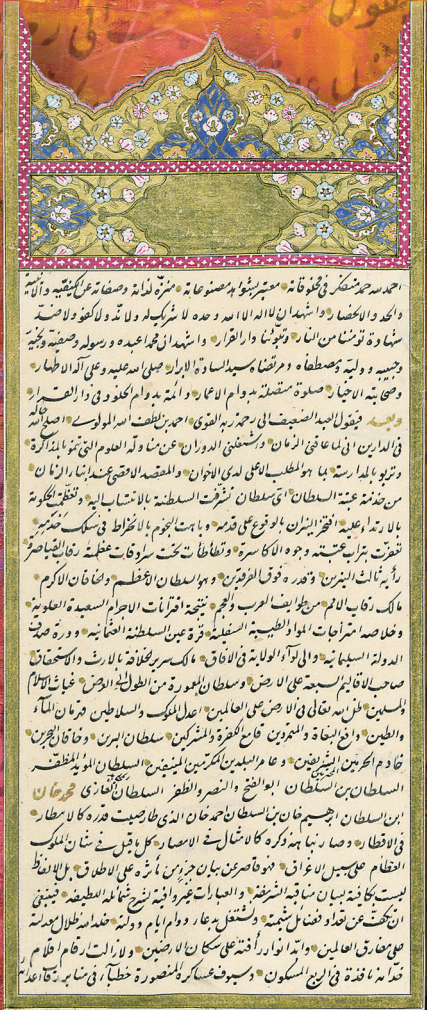
17. YÜZYILDA BİR OSMANLI ÂLİMİ

MÜNECCİMBAŞI

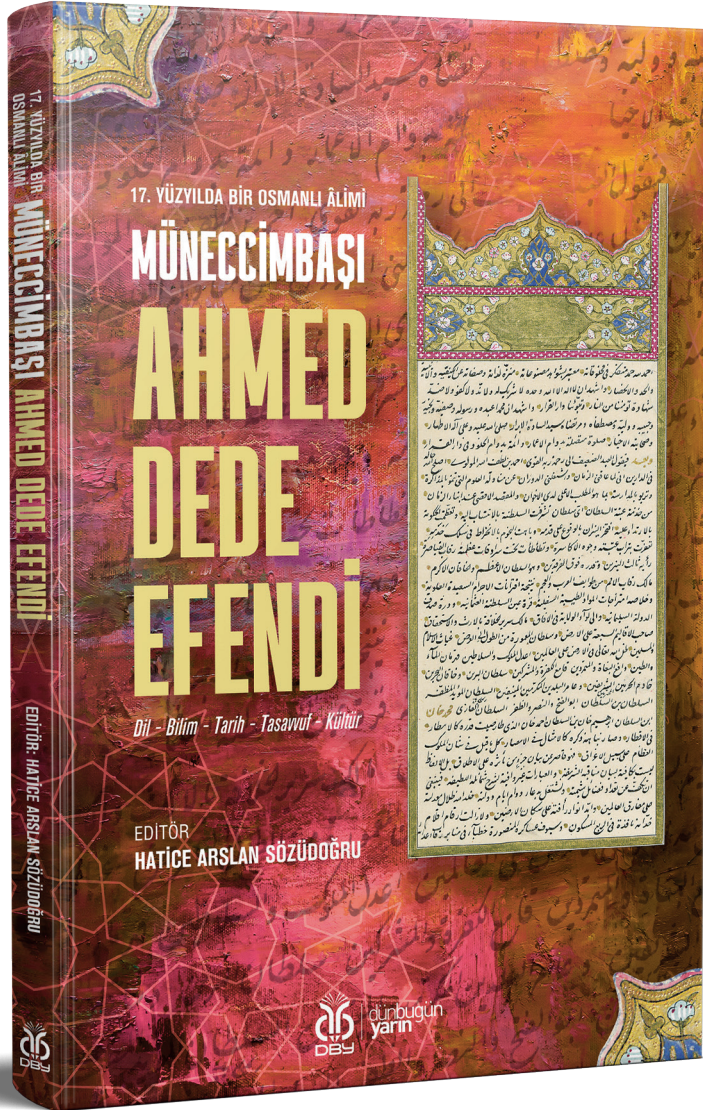
AHMED
DEDE
EFENDİ

Dil - Bilim - Tarih - Tasavvuf - Kültür

EDITÖR
HATİCE ARSLAN SÖZÜDOĞRU

dünbugün
yarın

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2024, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 379

Araştırma-İnceleme: 38

ISBN 978-625-6063-03-7

Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, 2024

Editör:

Hatice Arslan Sözüdoğru

Yayın Yönetmeni:

İrfan Güngörür

Baskı Hazırlık:

DBY Ajans

Baskı/Cilt:

Repro Bir Matbaacılık

(Sertifika No: 47381)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

17. Yüzyılda Bir Osmanlı Âlimi: Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi (Dil - Bilim - Tarih - Tasavvuf - Kültür)

Editörler: Hatice Arslan Sözüdoğru (Doç. Dr.)

İstanbul : DBY Yayınları, 2024.

159 s. ; 13,5 x 21,0 cm __ (DBY Yayınları ; No. 379) __

ISBN 978-625-6063-03-7

1- Tarih 2- Biyografi 3- Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi

Bu kitap, 9 Aralık 2023 tarihinde İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Tunus Zeytune Üniversitesi tarafından çevrimiçi gerçekleşen "Uluslararası Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi Sempozyumu"nda sunulan bildirilerin gözden geçirilmiş ve yeniden düzenlenmiş halidir.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4

Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul

www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

Takdim	7
Başlarken	11
Müneccimbaşı Ahmed Dede ve XVII. Yüzyıl Mevlevîliği ve Mevlevîhâneleri.....	15
<i>Ali TEMİZEL</i>	
Kuruluş Döneminde Osmanlı'nın Başarı Sırları: Müneccimbaşı Tarihi Işığında.....	25
<i>H. Hüsnü KOYUNOĞLU</i>	
Evliya Çelebi ve Müneccimbaşı: 17. Yüzyıl'da Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İdari Hayatına Bir Bakış.....	41
<i>Nurettin GEMİCİ</i>	
Câmi'ü'd-düvel'in Osmanlıca Tercümesi: Sahâifu'l-ahbâr'ın Eksikleri, Hataları ve İlaveleri.....	57
<i>Hatice ARSLAN SÖZÜDOĞRU</i>	
Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi Tarihinde Arnavutlar	89
<i>Sadık MEHMETİ • Hatixhe AHMEDİ</i>	

Bulgaristan Osman Pazvantoğlu Kütüphanesi'ndeki Astronomi
Eserlerinde Müneccimbaşlar ve Astronomi İlminin Gelişimi..... 107
Stoyanka KENDEROVA

Müneccimbaşı Ahmet Dede Efendi'nin Eserleri:
Elyazması Nüshaları ve Baskıları 125
Sait KAYACI

Takdim

Bugün itibariyle sekiz ayını tamamlamış olan, bütün bir dünyanın ve hepimizin gözü önünde cereyan eden bir soykırımın, kelimelerle ifade edilemeyecek bir vahşetin maalesef gölgesinde, hüznün ve gözyaşı arasında, Kudüs şerifin, Filistin'in ve Gazzenin dramlarla dolu haber ve görüntüleri eşliğinde hazırlanan bu çalışmaya fakültemiz adına katılımcılara teşekkür ediyorum. Bu vesileyle kazandığımız tüm şehitlerimizi rahmet ve minnetle anarken, yaralı kardeşlerimize acilen şifalar ve mücahitlerimize görkemli zaferler diliyorum Yüce Rabbimizden.

Bundan üç asır öncesinde yaşamış bir âlimimiz vesilesiyle, coğrafyamızın, dilimizin, kültür ve değerlerimizin genişlik, bütünlük ve çeşitlilik ekseninde var olan bir ufuk oluşturduğunu gözlemleyebiliyoruz. Elbette oluşan bu parlak ufuk beraberinde, fikir, tefekkür dünyamızın da genişlemesi ve renklenmesini doğurmaktadır. Çeşitlilik, alternatifler ve düzeyli tercihlere imkân vermektedir.

Müneccimbaşı Ahmet Efendi, böylesine bir çeşitliliğin ve renkliliğin dikkate değer bir örneği olarak önümüzde durmaktadır. Eskiler buna “yedi tûla sahibi” derlerdi. O'nun Türkçe, Arapça ve Farsça dillerinde 20 civarında farklı alanlarda eserler telif etmiş olması bu entellektüel çeşitliliğin bir örneği olarak görülebilir.

Geçmişte yaşanmış bu durum bizim açımızdan geleceğimize bir perspektif sunabilir.

Bugün burada, aynı zamanda Kur'an'da birden çok yerde yer alan (وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ) emrine tabi olarak, buna bağlı sunulan örnekliklerin gereğini yerine getirirken kendi dönemimizin örnekliğini gerçekleştiriyoruz.

Hatırlamalıyız ki Kur'an'ın dikkate değer isimleri arasında bir ismi de "Zikir"dir. Zikir, geçmişe dair; hem yaşanmışlıklar hem de yaşayanlar hakkında zihinsel bir süreç ve hafıza tazelemedir. Bu bağlamda zikir, aynı zamanda geçmişin hatıralarını geleceğin hakikatine dönüştürme çabasıdır.

Geçmişin hatıraları sadece bir hatıra değil, aynı zamanda anın ve geleceğin düşünce ve iddialarının tarihsel referanslarıdır. Nevzuhur/türedi olmayan bir fikrin onu vareden kökleridir. Nitekim nüzul dönemi Mekke'sinde Hz. Peygamberin geleceğinin olamayacağını iddia eden Mekke müşrikleri, bu iddialarını onun geçmişinin de olmadığı kurgusuna dayandırıyorlardı. Bir zikir olan Kur'an, Hz. Peygamberin muhteşem bir gelenek üzerinde bulunduğundan hareketle, parlak bir geleceğinin olacağı müjdesini vermişti.

Bugün açısından İslam düşüncesi ve dünyasının mukadder ve muhakkak olan parlak geleceğinin referans ve dayanakları geçmişin yaşanmış ve tecrübe edilmiş aziz hatıralarıdır.

Münecimbaşı Ahmed Efendi'yi de bu bağlamda ele almak ve geleceğin inşasında tutuşturduğu ateşin sıcaklığı ve ışığından istifade edilmesi gereken bir şahsiyet olarak akademik düzeyde okumak, anlamak ve anlamlandırmak olmalıdır. Cabiri'nin ifadesiyle, geçmişin küllerini değil, ateşini taşımak durumundayız. Değilse eğer kültürel geviş getirmek kaçınılmaz olacaktır. Elbette Münecimbaşı Ahmed Efendi'yi ele alırken ne yüceltici, propagandaya dayalı bir dil ne de indirgemeci, basite alıp, yok sayan bir dil kullanmalıyız. Soran ve sorgulayan, analitik bir yöntemle Ahmed Efendi'yi anlamaya çalışırken, elbette Onun Münecimbashılığını yaptığı münecimlik

kurumunun Osmanlı devlet teşkilatına girişi, buna imkân veren fikri ve kültürel gerekçeleri, konunun astrolojiye akan kanallarının oluşum ve etki alanlarını da açığa çıkarmak için cesaretle üzerine gitmeliyiz. Geleneğe dayanarak, "keşf-i kadim"i ortaya çıkarmakla, gelenekçilik yapmak elbette farklı şeylerdir. Keşf-i kadimin anlam ve değeri vaz-ı ceditle orantılıdır. Bu noktada ne kutsanmış bir geçmiş ne de muhayyel bir gelecek sevdasına yakalanmadan, geçmişin ışıyla, gelecek için yol bulma vizyonu doğrultusunda ânın fikhini ve hâlin ilmmini ortaya çıkarmaktır. Sorulması gereken soru, bütün süreçler içerisinde Münecimbaşı Ahmed Efendi nerede duruyor ve neyi ifade ediyor sorusudur.

Bu duygularla bu çalışmanın hayırlara vesile olmasını Allah'tan temenni eder, bütün yazarları tebrik ederim.

Prof. Dr. Yaşar DÜZENLİ
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Başlarken

17. yüzyılda yetişmiş Osmanlı tarihçilerinden Müneccimbaşı Ahmed Dede b. Lütfullah Efendi (1631-1702) dil, edebiyat, mantık, ahlak, Kur'an, tefsir, müzik, astronomi, matematik, tıp, botanik ve tarih alanında eserler telif etmiş ve Arapça yazmış olduğu dünya tarihi *Câmi'u'd-düvel* ile tanınmıştır. Osmanlı sarayında yirmi yıl müneccimbaşı olan Ahmed Efendi, devlet erkânına olan yakınlığı ile de bilinmektedir. Özellikle dönemin sultanı IV. Mehmed'in musahibi olmuştur.

Günümüze kadar hayatı, eserleriyle ilgili yurt içi ve yurt dışında pek çok çalışma yapılmış, yapılmaya devam edilmektedir. Birçok doktora ve yüksek lisans tezine konu olmuştur. İngiltere, Almanya, Tunus, Suudi Arabistan, Malezya bu çalışmaların yapıldığı ülkelerden birkaçıdır. Müneccimbaşı tarihi hakkında ülkemizde beş, Almanya'da bir, Suudi Arabistan'da dört tez ve İngiltere'de de iki tez hazırlanmıştır. Aynı zamanda birçok makale ve ansiklopedi maddesine de konu olan Ahmed Efendi günümüze kadar herhangi bir ilmi toplantı, etkinlikle anılmamıştı. Türk ve dünya tarihine ışık tutan tarihçilerimizden olup *hezârfen* âlimlerden olması hasebiyle yine bizim topraklarda ilmi bir şölenle anılması ve ilme katkısının buradan dünyaya duyurulmasının önemine binaen "Müneccimbaşı

Ahmed Dede Efendi Sempozyumu” gerçekleştirilmiştir. Bu şölenin ardından değerli âlimimizi ilim çevresine duyurmuş olmaktan bahtiyarız.

Münecimbaşı Ahmed Dede Efendi 818 varaktan oluşan ve varaklarının her yüzünde 60 satır yer alan dünya tarihini Arapça yazmıştır. Diğer eserlerini yazmasaydı bile bu eseri onun dünyada tanınmasına yeterli olacağı muhakkaktır. Zira Doğu ve Batı’da kaynak olarak kullanılan bu eser günümüzde kaybolmuş birçok küçük devlet ve beyliğin de tarihini içermektedir. Doktora tezime süresince uğraştığım eserin tamamının -üzülerek söylemeliyimki- hala Türkçe bir tercümesi yapılmamıştır. Bir komisyon eşliğinde tercüme edilmesi, 1672 yılına kadarki tarihimizi anlamamız için elzemdir. Münecimbaşı Ahmed Efendi ile ilgili dünyanın çeşitli ülkelerinde hazırlanmış birçok lisansüstü çalışma bulunmaktadır. Son yıllarda Türkiye’de de pek çok çalışma yapıldığını görmekteyiz. Yurtdışında yapılan doktora sayısının Türkiye’deki çalışmalardan çok daha fazla olduğu bilinmektedir. Ülkemizde de çalışmaların çoğalması için bu kitabın önayak olmasını temenni ediyoruz.

Münecimbaşı Ahmed Dede Efendi sarayda bir taraftan padişaha mushiblik ederken diğer taraftan da dönemin veziriazamlarına tarih dersi vermiştir. Aynı zamanda sarayda mevlevi kisvesini hiç çıkarmamış, asli vazifesi olan münecimbaşılıktan da feragat etmemiştir. Bu farklı yönlerin ve vasıfların kendisinde birleşen büyük âlim Ahmed Efendi’yi ilmî çalışmalarla anmak büyük bir kazanımdır. Zira günümüzde interdisipliner/disiplinler arası çalışmanın uygun görülmediği, bunun neticesinde de maalesef resmin tamamı değil sadece bir tarafının görülüp uluslararası seviyede bilim insanı yetiştirmenin zorluğu ile karşı karşıya kalındığı malumdur. Umarım geçmişimizden güç alarak bu tür çalışmalar daha donanımlı nesiller yetiştirmemize vesile olur.

Balkanlardan katılan araştırmacıların Türkçe metin ve dipnotlarındaki dil farklılıklarına fazla müdahale edilmemiş, onlara özgün

bırakılmıştır. Bu vesileyle ilim şölenindeki desteklerinden dolayı Prof. Dr. Ali Bulut ve Prof. Dr. Hüsnü Koyunoğlu, Musa Sancak, İsrail Şen ve Abdülsamet Aydın’a, yine Mahmut Tozkoparan’a teşekkür ediyorum. Ayrıca bu çalışmanın öncesi olan ilim şölenini ortak planlayıp düzenlediğimiz paydaşlarımız Tunus Zeytüne Üniversitesi ve hocalarına, özellikle Yahia Abdellatif hocaya gayretlerinden dolayı teşekkür ediyorum. Bu ilmi şölen boyunca bizi yalnız bırakmayıp yanımızda yer alan değerli katılımcı ve dinleyicilere de ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Hatice ARSLAN SÖZÜDOĞRU

İstanbul, 2024

17. YÜZYILDA BİR OSMANLI ÂLİMİ

MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE EFENDİ

Dil - Bilim - Tarih - Tasavuf - Kültür

أحمد دede افندي
مؤلف كتاب
العلماء العثمانيون
في القرن السابع عشر

Günümüze kadar yurt içi ve yurt dışında doktora, yüksek lisans tezi, makale ve ansiklopedi maddesine konu olan Müneccimbaşı Ahmed Dede b. Lütfullah Efendi el-Mevlevî (ö. 1113/1702) 17. yüzyılda yetişmiş Osmanlı tarihçilerindendir. Ahmed Dede Efendi, Osmanlı sarayında yirmi yıl müneccimbaşı olarak görev yapmış ve devlet erkânıyla yakın ilişkisiyle tanınmıştır. Sultan IV. Mehmed'in de musahibi olmuştur.

Dil, edebiyat, mantık, ahlak, Kur'an, tefsir, müzik, astronomi, matematik, tıp, botanik ve tarih gibi birçok alanda eserler telif etmiş ve Arapça yazdığı dünya tarihi *Câmi'u'd-düvel* ile ün kazanmıştır. İngiltere, Almanya, Tunus, Suudi Arabistan, Rusya ve Bulgaristan'da hakkında çalışmalar yapılmıştır.

Türk ve dünya tarihine ışık tutan tarihçilerimizden biri olan Ahmed Dede Efendi, *hezârfen* âlimlerden biri olarak bilim tarihine ve dünyasına yaptığı katkılarıyla tanınmaktadır. Elinizdeki kitap, bu önemli şahsiyetin ilme katkısını dünyaya duyurmak adına yeni bir adım olarak değerlendirilebilir.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-625-6063-03-7

9 786256 063037